

**ОПИС ГРАВЮР, ЛІТОГРАФІЙ ТА МАЛЮНКІВ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА, СКЛАДЕНИЙ
Г. М. ЧЕСТАХІВСЬКИМ (1861), – ДЖЕРЕЛО
ВИВЧЕННЯ МАЛЯРСТВА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Автор статті розглядає питання наукового значення «Опису гравюр, літографій та малюнків Тараса Шевченка», складеного Г. Честахівським після смерті поета. Проводить порівняльний аналіз «Описів» (чернеткового й чистового варіантів) Г. Честахівського, визначає їх хронологічні рамки, а також вказує на джерело і час створення спогадів Шевченка, записаних Г. Честахівським.

Ключові слова: *«Опис» Г. Честахівського, малярські твори Тараса Шевченка, спогади про Шевченка, українська петербурзька громада.*

Постановка проблеми. До 200-ліття від дня народження Тараса Шевченка завершено випуск Повного зібрання творів Т. Шевченка у 12 т. [1]; Шевченківської енциклопедії у 6 т. [2]. Частина питань стосовно атрибуції малюнків, побутування, семантики створення залишилися відкритими. Все ще існують лакуни у мистецтвознавчому сегменті шевченкіани, що залишилися за межами досліджень. Надзвичайно важливу наукову вартість у цьому сенсі мають документи, спогади та епістолярії сучасників Т. Шевченка, що стали основою шевченкознавства і допомагають розкрити завісу таємничості малярства. Одним із таких архіційних документів, що допомагають визначити місце виконання, дату, матеріал і техніку, назви, авторство, побутування творів, є «Опис гравюр, літографій та малюнків Т. Г. Шевченка» (1861), складений Г. М. Честахівським (1861) [3], у якому зареєстровано художню колекцію Кобзаря, що знаходилася у його петербурзькій кімнаті-майстерні.

У грудні 2006 року відділ рукописів Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України поповнився оригінальними рукописами, мистецькими творами та прижиттєвими світлинами Кобзаря, подорожніми малюнками Г. Честахівського, зробленими ним під час перевезення тіла Т. Шевченка із Петербурга в Україну. Ці матеріали були вивезені з України у 1943 році директором Будинку-музею Тараса Шевченка у Києві А. Терещенком і зберігалися в Українській Вільній Академії Наук (США) [4, 4-5]. Серед експонатів знаходиться оригінальний рукопис Г. Честахівського «Опис малюнків Т. Шевченка, які залишилися після його смерті в помешканні, спогади поета [1861]» [5]. Новий «Опис» Г. Честахівського не введений до джерел вивчення творчості Т. Шевченка, а також не проведений порівняльний аналіз двох «Описів» Честахівського.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники малярського доробку Тараса Шевченка, починаючи з О. Новицького та групи науковців, які працювали над Повним зібранням творів Шевченка у 10 т. (1961-1963) [6], у 12 т. (200-2014) [1], послуговувалися Описом Г. Честахівського. Незважаючи на те, що матеріали документа постійно використовувалися науковцями, він був недосліджений і практично недоступний для широкого загалу. Уперше текст Опису Г. Честахівського був опублікований у виданні В. Анісова, Є. Середи «Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка» [7, 346-354]. Публікуючи Опис Г. Честахівського, автори перевели документ на сучасний правопис української мови: відступили від усталеного порядку розміщення творів, впровадженого Г. Честахівським, сформували рубрики за технікою виконання, даючи подвійну нумерацію свою та Честахівського.

Наукові співробітники Національного музею Тараса Шевченка Н. Наумова та Ю. Єрмоленко, працюючи над документом, підкреслили значення Опису Г. Честахівського для вивчення малярської спадщини Т. Шевченка та опублікували повний текст Опису мовою оригіналу, що послужило хорошою базою для дослідників [8, 34-53].

Мета статті – привернути увагу дослідників творчості Т. Шевченка до детального вивчення і трактування матеріалів

з «Опису гравюр, літографій та малюнків Т. Г. Шевченка», складеного Г. М. Честахівським (1861 р.), ввести в науковий обіг матеріали нового (чернеткового) Опису Г. Честахівського, датувати їх; визначити джерело та рамки датування спогадів Т. Г. Шевченка, записаних Г. Честахівським й опублікованих у ж. «Киевская старина» [9, 139-141].

Виклад основного матеріалу. Після смерті Т. Шевченка довіреною особою родичів поета став М. Лазаревський. 28 березня 1861 р. канцелярія Академії мистецтв, одержавши доручення родичів Шевченка, звернулася до 1-го департаменту Санкт-Петербурзької Управи благочинія з проханням залишити майно у віданні Академії мистецтв, за тим, щоб передати його колезькому раднику М. Лазаревському [10, арк. 26]. Згідно з розпорядженням Управи, Шевченкове майно, яке зберігалось в Академії мистецтв (окрім мистецьких творів та бібліотеки), було задокументовано в „Описи имущества академика Тараса Шевченко, описанного по предписанию 1-го департамента управы благочиния от 14 марта 1861 г. за № 4614, по случаю смерти Шевченко, находящегося в здании Академии художеств Васильевской части 1 квартала” за участю поліцейського офіцера-поручика Д. Китченка, приятелів Шевченка, чиновника З. Недоборовського та Г. Честахівського й оцінено на суму 150 рублів 15 копійок сріблом [11, 364-365]. Уже 12 квітня цього року за вказівкою 1-го департаменту Управи благочинія поетове майно було офіційно передано під охорону Академії мистецтв. Не пізніше 19 квітня 1861 М. Лазаревський прийняв у своє розпорядження «з розпискою на самому описі» [10, арк. 32] всі речі Шевченка, що були в його кімнаті і майстерні, також малярські твори та власну бібліотеку поета.

У художній збірці Т. Шевченка були малюнки, рисунки, сепії, офорти, фоторепродукції з його малюнків, раніше подарованих ним знайомим чи друзям, окремі твори західноєвропейських художників (в основному у фоторепродукціях), офортні дошки, малярське та граверне приладдя.

За дорученням Української петербурзької громади Г. Честахівський зробив «Опис гравюр, літографій та малюнків

Т. Г. Шевченка» не пізніше 26 квітня 1861 – дати від'їзду з Петербурга, коли разом із О. Лазаревським супроводжував труну з тілом Шевченка в Україну. Отже, «Опис» Г. Честахівського зроблено між 19 і 26 квітня 1861 року.

«Опис» Г. Честахівського займає сім аркушів паперу формату А-4, шість із них заповнені текстом з обох боків. Невеликий за обсягом текст на сьомому аркуші записаний не рукою Честахівського. До «Опису» увійшли гравюри, літографії, фотографії, акварелі, сепії та рисунки – всього 120 одиниць. Нумеруючи список, автор помилився двічі: після № 59 замість № 60 знову написав № 50, а також двічі повторив № 66. Таким чином, у списку замість авторських 120 номерів повинен бути 131 номер.

Усі твори з Опису були зібрані Тарасом Шевченком після заслання. Частина з них складають малюнки, виконані ним в Україні до заслання і збережені його друзями, частина – виконані на засланні, решта – створені митцем уже після повернення із заслання. Опис Г. Честахівського став одним із аргументів встановлення наукової істини. У тексті автор часто зазначав, що описував колекцію «зі слів Шевченка», як сказав «любий Кобзар» або «Кобзар Шевченко», що є вельми важливим для дослідників. У публікації збережено стилістику і мову рукописного документа.

Досі вважалося, що існує лише один Опис малярських творів Шевченка, створений Г. Честахівським, який зберігається в відділі рукописів Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. У грудні 2006 року Українська Вільна Академія Наук у США, згідно з рішенням Управи, повернула до Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка вивезені А. Терещенком у 1943 р. оригінальні матеріали, серед яких – і оригінальний рукопис Г. Честахівського «Опис малюнків Т. Шевченка, які залишилися після його смерті в помешканні, спогади поета. [1861]. Автограф. 35,5 x 22 (4 арк.); 21 x 22 (1 арк.) [5]. П'ять аркушів паперу мають 9 пронумерованих автором сторінок, списаних дрібним почерком Г. Честахівського, у яких міститься опис художньої колекції Кобзаря, що залишилася у кімнаті-майстерні після його смерті та записані автором спогади поета.

Цей Опис містить всього два розділи: «Рисунки Кобзаря Шевченка. Ориси.» – мають 39 порядкових номерів; «Гравюры поэта и других художников» – 8 порядкових номерів гравюр та перелік фотографій без номерів. Так само, як і в попередньо досліджуваному нами варіанті, окрім назви твору також подається опис змісту з широкими коментарями часто зі слів Шевченка. Але він значно менший за кількістю описаних творів, оскільки майже всі рисунки відтворені у представленому вище варіанті Опису Г. Честахівського, за винятком деяких.

При порівняльному аналізі двох Описів Г. Честахівського переконаємося, що новий документ – це лише частина першого, тобто чистового варіанта Опису, – будемо вважати його чернетковим варіантом Опису Г. Честахівського (1861).

Описуючи колекцію (чистовий Опис), Г. Честахівський розподілив її на окремі рубрики: «Гравюры», «Фотографії», «Фотографії з картин», «Гравюры аквафорте», «Фотографії з натури», «Малюнки Кобзареві Шевченкові сепією на папері», «Олівець: одні ориси, зведені на папері», «Рисунки Кобзареві сепією», «Малюнки фарбами на папері», «Ориси олівцем на папері», «Рисунки олівцем на фарбованому папері», «Рисунки олівцем на папері» та інші. У деяких випадках автор подає детальний зміст малюнка, місце і дату виконання, що уможливило атрибуцію творів. В описі колекції із вище названих рубрик Г. Честахівський вказував на кількість (один чи кілька примірників) та біля окремих груп зазначив місце їх виконання (на аркуші по вертикалі): «на Україні», «до ссылки», «у Петербурге» – це допомагає віднести їх до певного періоду творчості художника.

Частина малюнків, зазначених у двох Описах Г. Честахівського, відноситься до періоду заслання. Ця тема розглядалася автором у статті «Малюнки Тараса Шевченка періоду заслання» в «Описі гравюр, літографій та малюнків Т. Г. Шевченка», складеному Г. Честахівським (1861)» [12].

Окрім Шевченкових малюнків, до Опису увійшли твори В. Штернберга (у списку порядкові №№ 48-52) [3, 3-4], з яким Шевченко навчався в Академії мистецтв і деякий час

мешкав на квартирі у Петербурзі. Незважаючи на те, що і в Описі Г. Честахівського, і в «Каталогі музею українських древностей В. В. Тарновського» ці рисунки зареєстровані як твори не Шевченкові, а його приятеля В. Штернберга «В. И. Штернберг. Альбом, составленный из 18 отдельных рисунков карандашем» [13, 4, № 21], частина цих рисунків (14 одиниць) безпідставно приписувалася Шевченкові і була введена у шевченкознавство як Шевченкові. Так, вони значилися у Чернігівському державному музеї, Галереї картин Т. Г. Шевченка у Харкові, а потім у Державному музеї Т. Г. Шевченка у Києві (нині НМТШ). У Повному зібранні творів Шевченка (у 10 т.) упорядники віднесли їх до розділу: «Твори, безпідставно приписувані Т. Г. Шевченкові» [14, 76-83, №№ 168-190]. Серед них – аркуші, на яких начерки, виконані В. Штернбергом і Т. Шевченком. Рукою Шевченка виконані рисунки (в Описі під № 50) [3, 3] – в академічному виданні мають назву «Мати має дитину» [15, 432-433, № 113] та зворот малюнка «Дерево» [15, 432, № 112], в Описі під № 49 [3, 3] – в академічному виданні «Хлопчик з собакою в лісі» [15, 429-430, № 108]. В рукописі Г. Честахівського під № 50 (60) «Кобзар Шевченко в молодечестві стоячи малює картину, перед ним намічена карандашем роздягнута пані стоїть навколішки...» [3, 4] – в академічному виданні подається як твір Шевченка під назвою «Учень Академії мистецтв перед мольбертом» [15, 431, № 110]. Рукою Шевченка виконані також інші начерки на цьому аркуші, що в академічному виданні подаються під назвами «Учні Академії мистецтв». Зарисовки [15, 427, № 103], «Натурник». Етюд до екзаменаційної роботи «Натурник на червоній тканині». Інші зарисовки [15, 436, № 117] та «Натурник». Етюд до екзаменаційної роботи «Натурник на червоній тканині» [15, 436-437, № 118].

Значний науковий інтерес у рукописі Г. Честахівського викликає перелік гравюр художників-граверів Р. Е. Мате, А. Ухтомського, М. Уткіна та фотографії з олійних картин К. Брюллова, І. Сошенка, А. Мещерського, Гвідо-Рені, Деляроша. А. Думаса, Дораса Верне тощо. Вони засвідчують

широкі інтереси Шевченка та розкривають його творчі плани, допомагають вивчити й дослідити тему «Шевченко-гравер». За сюжетами деяких картин К. Брюллова, А. Мещерського Шевченко виготовив гравюри, за мотивами інших, ймовірно, мав намір їх виконати.

Перебуваючи у неволі, художник-засланець прийняв рішення: «Живописцем-творцом я тепер не могу быть» [16, 135], і не полишав намірів займатися гравюрою. У щоденнику 26 червня 1857 року записав: «Я думаю посвятить себя безраздельно гравюре акватинта. Для этого я полагаю ограничить свое материальное существование до крайней возможности и упорно заняться этим искусством... Из всех изящных искусств мне теперь более всего нравится гравюра. И не без основания. Быть хорошим гравером, значит быть распространителем прекрасного и поучительного в обществе. Значит быть распространителем света истины. Значит быть полезным людям и угодным Богу. Прекраснейшее, благороднейшее призвание гравера» [17, 27]. Саме з цією метою він збирав кращі зразки творів видатних митців.

Відомо, що портретний жанр є провідним у малярській творчості Шевченка. Митець залишив нам у спадок понад 150 портретів людей, з якими спілкувався, був у близьких стосунках, яким симпатизував. Ці портрети розповідають про середовище, у якому жив і працював художник. Творив художник образи своєї епохи олією, олівцем, пером, аквареллю і офортною голкою – залежно від життєвих умов і можливих засобів. Значне місце посідає графічний портрет як окремий вид портретного мистецтва.

Після заслання Шевченко за фотографіями виконав у техніці гравюри низку автопортретів та портретів діячів культури: скульпторів Ф. Толстого і П. Клодта, художника Ф. Бруні та архітектора і мистецтвознавця І. Горностаєва. Серед описаних речей спостерігаємо «фотографії з натури» невідомого, священника, Ф. Толстого, А. Ф. Білокрисенка, С. І. Барановського, Бр. Залеського та інші. Деякі зображення мають пояснювальні тексти, записані Г. Честахівським «зі слів Шевченка». Пізнавально і важливо для нас, що Честахівський

у документі називає фотографів К. А. Нагорецького, І. Гудовського, які робили для нього фотографії. Вірогідно, Тарас Григорович збирав зображення людей, портрети яких мав намір виготовити у техніці офорта й акватинти.

Т. Шевченко любив дарувати знайомим і приятелям свої твори, при цьому виготовляв для себе з них фоторепродукції у петербурзького фотографа Костянтина Андрійовича Нагорецького. Таким чином у Шевченка була зібрана колекція фоторепродукцій із його власних творів. Записуючи фоторепродукції, Григорій Миколайович зазначає місце і час виконання твору, матеріал та техніку, власника оригіналу, часто описує сюжет. Наприклад, зображення (за списком Честахівського № 23): «Дві малоросіянки ідуть садочком. Одна воду несе, а друга поруч іде й пучок квітів в руках несе (рисував сепією на папері з козачки Соколівни Кобзар Шевченко в Петербурзі, повернувшись з Оренбурга. Оригінал у пані Суханової, натурщицею була козачка Одарочка Соколівна із Славгорода)» [3, 2]; у рукописі за № 19: «Портрет Айри Олдріджа, драматичного актора, що грав на сцені Петербурзького театру 1858 р. англійською мовою. Малював з натури Кобзар Шевченко на папері італійським олівцем і оригінал подарував графині Толстій» [3, 2].

Окремими рубриками у списку Г. Честахівський означив «Малюнки Кобзареві Шевченкові сепією на папері», «Олівець: одні ориси, зведені на папері», «Рисунки Кобзареві сепією», «Малюнки фарбами на папері», «Ориси олівцем на папері», «Рисунки олівцем на фарбованому папері», «Рисунки олівцем на папері». Автор дуже часто подає повний опис малюнка, місце і дату виконання, що уможливорює атрибутування твору. Яскравим прикладом може послужити запис про сепію «Сільський вид в Україні», означену в Описі порядковим № 76: «Це було якраз на великодніх святах у Яготині в 1844 році. Сиджу я і рисую. Думав, що там якась скотина вештається. Або свиня, або бузівок, а же чую, щось позаду мене шамотить, та все ближенько підходе. Я розслухав, що це людська похідь. І промовило: простіть мене, будьте ласка, прошу вас від чистого серця, випийте чарочку, оглянувся

й бачу: стоїть з пляшечкою, й наливає чарочку горілки й частує мене та видно таке щире та добряче само уже видно під чаркою. Я випив, подякував, а воно достало з кишені паски, ось будьте ласка, заїжте святим хлібом та налило й другу, я випив і другу, а воно давай благать мене до себе на обід, а тут вийшла з хати й жіночка в намітці й тож благає на обід, я пішов, а люди побачили та й насходились в хату чоловік з десяток, я сів на покуті з чесним людом і пообідав, а потім мені поназносили і крашанок і пасок і всякої всячини і кожне благало: будьте ласка, візьміть від мене, а те собі, а те собі і так як у Божім раї пообідав я весело між тим чистим та щирим серцем простим нашим людом на третій день празника», – це слова Кобзареві, сказані художнику Академії Г. Честаховському в 1859 році» [3, 5-6]. У літературних джерелах малюнок побутовав під різними назвами: «Жінка в намітці» [18, табл. 11, № 1], «Серед двора коло хати» [19, 52], «Хата, біля неї двоє чоловіків, хлопчик і собака» [20, 18, №18], «Сцена коло хати» [21, 59-60, № 433], «Художник за роботою в селі» [22, 33], «Сцена на селі» [23, 179], «Т. Г. Шевченко малює селянське подвір'я» [24, 43-44, № 111]. На підставі ретельного вивчення Опису Г. Честахівського у Повному зібранні творів Т. Шевченка (у 12 т.) малюнок одержав назву за місцем виконання «В Яготині» [25, 464-465, № 27]. Датування малюнка 1844 роком, зазначене у рукописі Г. Честахівського, є опискою, або ж помилково назване Шевченком, котрий згадував подію через 14 років. У 1844 р. художник перебував у Петербурзі. Навесні 1845 р. на Великодні свята він гостював у Яготині в Репніних. Описана подія відбулася 17 квітня, що й стало датою виконання сепії. Окрім вище викладеного матеріалу, текстовий опис сепії у списку Честахівського допомагає заперечити версію дослідників, що малюнок виконано в селі Василівка Хорольського повіту Полтавської губернії, де Шевченко змалював подвір'я корчми [26], і припущення, що на сепії змалювано корчму в м. Борзні [27, 258-259].

Порівнюючи два Описи (чернетковий і чистовий) колекції Шевченка, виявляємо, що у чистовому документі [3] відсутні

записи про ескізи і начерки Шевченка до поеми К. Ф. Рилєєва «Войнаровський», а в чернетковому варіанті вони є і детально описані у рубриці «Рисунки Кобзаря Шевченка. Ориси». Під порядковим № 1 чернеткового Опису подано текст до ескізу рисунка про гетьмана Мазепу і Войнаровського: «Гетьман Мазепа и Войнаровскій розташувались на поли варить кашу, а нату дибь козацтво прихиле Мазепі заповонило двохъ козаків прихилилось до Москывщини; отъ старий Гетьманъ и питае їхъ...» [5, 1]. На ескізі композиції зображено Мазепу та його небожа Войнаровського за розмовою із полоненими козаками після поразки під Полтавою. Даний твір вміщений у Повному зібранні творів Т. Шевченка (у 12 томах) під назвою «Мазепа і Войнаровський» за поемою К. Ф. Рилєєва «Войнаровський», на якому рукою Честахівського зроблений напис «Мазепа й Войнаровський» [15, 451, № 150]. Варто зауважити, що у коментарі до ескізу рисунка у цьому виданні немає посилання на Опис Честахівського. Відсутнє також посилання на рукопис Честахівського до ескізів Шевченка «Іван Мазепа і Карл XII». Унизу аркуша рукою Г. Честахівського зроблений напис: «Умірає Мазепа, а коло его Карл XII» [15, 454, № 154]. З подібною композицією в академічному виданні розміщені ще два ескізи «Смерть Івана Мазепи» [15, 453-454, № 153, 155]. У чернетковому варіанті Опису під № 18 є запис: «Гетьманъ Мазепа вмірає на лижку, коло его Карль XII диржить за праву руку» [5, 3].

Окрім того, завдяки чернетковому Опису, ми можемо уточнити датування і джерело спогадів Шевченка, записаних Г. Честахівським. У рубриці «Акво форто Гравіровані Кобзарем Шевченко» під № 39 (чернеткового Опису) Г. Честахівський подав поширений текст про гравюру «Дві дівчини»: «Дві дівчини Козачки ходили въ садочокъ по воду до криниці в біленьких сорочкахъ зь стіжками червоними съ чохлатими рукавами, плахтахъ, запаскахъ, й босенькі, а голови въ стрічкахъ й завітчані квіточками, одна нисе воду відерцями на коромислі а друга йде поруч и въ лівий руці держить пучок квітокъ й любистку та нюхає якъ то гарно пахне, та любо, та щиро розмовляють про вичирниці

якъ весело гулялось, а може й сегодня ще погуляеца. А дальше підъ липою сидить Кобзарь съ повадатаремъ надъ стежичкою та вигравае на Кобзі й приспівуе про старовину й Запорожя щобъ були запорожці та донині» [5, 4]. (Цей запис у скороченому варіанті переніс автор у чистовий Опис [3]). Далі йде півсторінки закресленого тексту про натурниць для офорту. Запис продовжує Г. Честахівський спогадами Т. Шевченка про рисування із Штернбергом на Смоленському кладовищі лопухів.

Спогади [5, 5-6], про які йдеться у чернетковому Описі, були опубліковані вперше в «Киевской старине» [28, 139-141] з приміткою: «Эту запись нашли в бумагах умершего Г. Н. Честаховского, которые теперь находятся в собрании В. В. Тарновского» [9, 139]. У примітках упорядники видання «Спогади про Тараса Шевченка» прокоментували текст Честахівського: «Розповідь Шевченка про своє навчання в Академії мистецтв та дружбу з Штернбергом і Брюлловим Честахівський записав наприкінці життя поета. Точна дата запису невідома. Він недослівний, зроблений по пам'яті невдовзі після розповіді поета. У мові запису поєдналися риси, властиві і Шевченкові, і Честахівському» [28, 416]. На основі чернеткового Опису Г. Честахівського можемо уточнити дату їх написання: між 19 і 26 квітня 1861 року. Текст спогадів в оригіналі більший [3, 5-7], ніж опублікований у «Киевской старине» [28, 139-141].

Висновки. Опис гравюр, літографій та малюнків Т. Г Шевченка, складений Г. М. Честахівським, широко використовується у шевченкознавстві для атрибуції, побутування та датування художнього доробку Тараса Шевченка. Кількісно (у двох рукописах) автор зареєстрував близько ста малярських творів Тараса Шевченка. Але й досі дослідники не приділили належної уваги рукопису. Ще не поставлені крапки у вивченні основних аспектів творчості Шевченка: історії створення, атрибуції, семантики окремих творів. Неоціненною допомогою у цих питаннях може бути науково опрацьований та прокоментований Опис Г. Честахівського.

Питання наукового дослідження Опису стало ще актуальнішим. Адже відтепер ми можемо порівнювати та вивчати два Описи Г.Честахівського – чернетковий та чистовий варіанти. Користуючись матеріалами чернеткового Опису, ми маємо змогу опублікувати цілісний варіант спогадів Т. Шевченка, записаний Честахівським, датувати їх, також розширити межі побутування малярських творів Шевченка, які не увійшли до чистового Опису Г.Честахівського.

Список використаної літератури

1. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол: М. Г. Жулинський (голова) та ін. / Тарас Шевченко. – К.: Наукова думка, 2001-2014.
2. Шевченківська енциклопедія: в 6 т. / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка; редкол.: М. Г. Жулинський (гол.) [та ін.]. – К., 2012-2015.
3. Відділ рукописів Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАНУ. – ф. 1. – од. зб. № 459. – 7 арк.
4. Повернені шевченківські раритети / Передмова Сергія Гальченка. – Дніпродзержинськ: Видавничий дім «Андрій», 2010. – 286 с.
5. Відділ рукописів Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАНУ. – ф. 1. – од. зб. № 1041. – 5 арк.
6. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 10 т. / Редкол.: О. І. Білецький та ін. / Тарас Шевченко. – К.: Видавництво Академії Наук УРСР, 1963-1964.
7. Анісов В., Серeda Є. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка / Видання друге, доповнене / В. Анісов, Є. Серeda. – К.: Дніпро, 1976. – 392 с.: портр.
8. Наумова Н., Єрмоленко Ю. Список Григорія Честахівського малярських творів з майстерні Тараса Шевченка / Надія Наумова, Юлія Єрмоленко // Студії мистецтвознавчі: Архітектура. Образотворче та декоративно-вжиткове мистецтво. – К.: Видавництво ІМФЕ, 2014. – Число 2 (46). – 128с.
9. Из воспоминаний Т. Г. Шевченко. (Запись Г. Н. Честаховского) // Киевская старина. – 1895. – Кн. 2. – С. 139-141.
10. НМТШ, А-7, № 96.
11. Тарас Шевченко. Документи та матеріали до біографії. 1814-1861 / За ред. Є. П. Кирилюка. – К., 1982. – 432 с.
12. Орлова Н. Малюнки Тараса Шевченка періоду заслання в «Описі гравюр, літографій та малюнків Т. Г. Шевченка» складеному Г. Честахівським (1861)» / Н. Орлова // Доля Тараса Шевченка на засланні. Збірник наукових праць Четвертих Міжнародних

Шевченківських читань, присвячених 165-річчю під час переведення Т. Г. Шевченка на службу в Новопетровське укріплення. 16 квітня 2015 р. / Редколегія С. А. Брижицька та ін. – Канів, 2015. – С. 159-169.

13. Гринченко Б. Каталог Музея українських древностей В. В. Тарновського. Отдел: Т. Шевченко. / Б. Гринченко. – Чернигов: узд. Черниговского губ. Земства, 1900. – Т. 2. – 367 с.

14. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 10 томах / Редкол.: О. І. Білецький та ін. / Тарас Шевченко. – К.: Видавництво Академії наук УРСР, 1963. – Т. 10: Живопис, графіка. 1857-1861. – 174 с. + іл.

15. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 томах / Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. / Тарас Шевченко. – Т. 7: Живопис і графіка. 1830-1843. – К.: Наукова думка, 2005. – 503 с.: іл.

16. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 томах / Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. / Тарас Шевченко. – Т. 6: Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю. – К.: Наукова думка, 2003. – 632 с.: портр.

17. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 томах / Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. / Тарас Шевченко. – Т. 5: Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. «Букварь южнорусский». Записи народної творчості. – К.: Наукова думка, 2003. – 496 с.: портр.

18. Малюнки Т. Шевченка. Вип. 2. За артистичним доглядом проф. В. В. Мате. Выдано обществом им. Т. Г. Шевченка для вспомоществования нуждающимся уроженцам Южной России, учащимся в высших учебных заведениях г. Санкт-Петербурга. – СПб., 1914. – [4 с.] + 30 іл.

19. Новицький Ол. Тарас Шевченко як маляр / Ол. Новицький. – Львів, М.: Накладом наукового товариства імені Шевченка, 1914. – Т. 16. – 83 с. + іл.

20. Карачевська Л. Виставка Т. Шевченка: Провідник / Л. Карачевська. – Чернігів, 1930. – 30 с. + іл.

21. Новицький О. П. Коментар до малюнків Т. Г. Шевченка / О. П. Новицький // Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів. – Т. 8: Малярські твори. – К., 1932. – 613 с. + іл.

22. Шевченко Т. Вибрані твори. Упорядкув., вступ. ст., комент. О. І. Білецького; [мал. авт.]. – [X]: Дитвидав ЦК ЛКСМУ, 1939. – 263 с.

23. Антонович Д. Шевченко як маляр / Д. Антонович // Повне видання творів Т. Шевченка. – Варшава; Львів. – 1937. – Т. 12.

24. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 10 томах / Редкол.: О. І. Білецький та ін. / Тарас Шевченко. – К.: Видавництво Академії наук УРСР, 1963. – Т. 7. – Кн. 2: Живопис, графіка. 1830-1847. – 108 с. + іл.

25. Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 томах / Редкол.: М. Г. Жулинський (голова) та ін. / Тарас Шевченко. – Т. 8: Мистецька

спадщина: живопис і графіка. 1843-1847. – К.: Наукова думка, 2013. – 583 с.: іл.

26. Шудря М. Де малював поет? / М. Шудря // Літературна Україна. – 1983. – 10 березня.

27. Ротач П. І слово, і доля, і пам'ять / П. Ротач. – Полтава: Верстка, 2000. – 442 с.

28. Спогади про Тараса Шевченка / Упоряд. і примітки В. С. Бородіна і М. М. Павлюка; передм. В. Є. Шубравського. – К.: Дніпро, 1982. – 547 с.: іл.

Одержано редакцією – 1.04.16
Прийнято до публікації – 18.10.16

Summary. *Orlova N. Description of engravings, lithographs and drawings of Taras Shevchenko, compiled by G. M. Chestakhivsky (1861) – source study of the painting of Taras Shevchenko.* The author of the article considers the scientific value of Descriptions of engravings, lithographs and drawings of Taras Shevchenko, created by G. Chestakhivsky after the poet's death. Conducts the comparative analysis of Descriptions (a rough and finishing options) of G. Chestakhivsky, determines their chronological framework, and also indicates the source and time of creation of the memories of Shevchenko, recorded G. Chestakhivsky.

Keywords: *Description of G. Chestakhivsky, paintings of Taras Shevchenko, the memories of Shevchenko, the Ukrainian community of St. Petersburg.*